

EN ENGELSK EX-MINISTER OM SITT LANDS POLITIK FÖRE VÄRLDSKRIGET.

Earl Loreburn: How The War Came.
London 1919.

Under det att en rad tyska statsmän publicerat skildringar av sitt lands politik före och vid krigsutbrottet har av delvis lätt insedda skäl föga försports från ententemakternas politiska ledare. Lord Grey, vilken som ledare av Englands politik under åtta år före världskriget längre tid än någon annan statsman under detta skede stått i händelsernas centrum, har visserligen bebådat sina memoarer men de ha veterligen ännu ej utgivits, möjligen har arbetet på desamma fördröjts genom Greys återinträde i diplomatisk tjänst. Lord Loreburns arbete är därför av sällsamt intresse såsom det första, varmed en framstående medlem av den engelska liberala regimen efter 1905 framträder med en genomförd analys av denna regims utrikespolitik och därmed av världskrigets förhistoria.

Lord Loreburn, f. d. sir Robert Reid, ingick, efter att förut ha beklätt andra viktiga judiciella ämbeten, som lordkansler i Campbell-Bannermans ministär år 1905, en post, som han på grund av sjukdom lämnade 1912. Han har såsom jurist även gjort sig känd på den internationella rättens område, bl. a. såsom en av skiljedomarna vid den svårartade venezuelanska gränstvisten år 1898—99. I sin egenkap av lordkansler utmärkte han sig för en stundom, såsom man på liberalt håll ansåg, alltför stor rättvisa vid besättningen av de högre judiciella ämbetena. Denna strävan till rättvisa, förenad med klar stil och logiskt och koncist uppbyggda tankegångar, utgör också det mest framträdande draget i hans arbete. Hans om ock milda och vänskapliga kritik av Greys politik är knapp, skarp och genomträngande och utgör utan tvivel ett av de mest välbalanserade och genomtänkta angrepp, som denne omdebatterade statsman varit utsatt för. Å andra sidan kan man väl stundom ej undgå reflexionen, att denna juridiskt uppbyggda analys av politiska problem leder till en viss schematisering, att den till synes avgörande bevisningen blott kan uppnås genom att vissa faktorer i problemet lämnas å sido.

I de två första kapitlen av sitt arbete skildrar Loreburn de två politiska problem, som han — utan tvivel med rätta — anser ha varit de permanenta orosämnena i Europas politik under de sista decennierna: Balkan och Elsass-Lothringen. Hans detaljundersökning av desamma är i detta sammanhang icke av intresse, det betydelsefulla och för hans framställning grundläggande är hans slutsats angående Englands ställning. England är i stort

sett ointresserat i fråga om båda dessa problem, det står utanför och uppträder, då det blandar sig i dem, blott som en »ärlig mäkklare» efter Bismarcks recept. Alltså: de två förnämsta stridsämnena i modern europeisk politik äro för England av blott medelbart, sekundärt intresse.

Härefter övergår författaren till en framställning av den 1905 bildade liberala ministärens utrikespolitik fram till krigsutbrottet, en framställning, som, efter vad redan antytts, formar sig till en konsekvent och skarp kritik av vissa grunddrag i den Greyska diplomaten. Huvudpunkten i denna kritik är i korthet, att Grey utan parlamentets eller ens större delen av kabinetts vetskaper, ja, utan att själv klart fatta betydelsen av sina handlingar inledde England i en ny politik, varigenom det småningom smiddes samman med tvåmaktsförbundet Frankrike-Ryssland och vid krigsutbrottet redan realiter förlorat sin handlingsfrihet. Det är ingen aggressiv politik, för vilken han anklagar Grey, tvärtom, fienderna ha, såsom han ofta framhåller, intet att förebrå den engelska politiken, det är det engelska folket, det engelska parlamentet, som har att fordra räakenskap av en utrikesledning, som tilldels utan att förstå innebörden av sin egen politik låtit riket träda ut ur sin isolering och tvungit det att, då uppgörelsen mellan fastlandsmakterna kom, uppträda som part i stället för som medlare och skiljedomare.

Huvudvikten vid bevisningen av denna anklagelse måste givetvis ligga på förhållandet till Frankrike. Då Grey i december 1905 efterträdde Lansdowne i det engelska utrikesdepartementet var den anglo-franska ententen, som bekant, redan inledd genom 1904 års stora kolonialuppgörelse. Vid denna fäster dock Loreburn mindre vikt; det är, anser han, först med Grey, som den Englands obundna ställning hotande ententepolitiken begynner. Första momentet i densamma voro konversationerna mellan Grey och den franske ambassadören Cambon i december 1905 eller januari 1906 med anledning av den första, i Algeciraskonferensen utmynnande Marockokrisen. På Cambons frågor om Englands ställning i händelse av ett tyskt-franskt krig svarade då Grey, att den engelska regeringen visserligen ej kunde börja ett krig utan den allmänna opinionens samtycke, men att denna sannolikt skulle fordra, att England i ett dylikt krig ställde sig på Frankrikes sida. Alltså gav Grey redan då ett halvt — om också diplomatiskt formulerat — löfte om materiell engelsk hjälp åt Frankrike i händelse av ett tysk-franskt krig. Att detta var innebörden av hans ord framgår fullt klart av att han på Cambons förslag även gav sitt samtycke till underhandlingar mellan de båda generalstaberna beträffande arméernas samverkan i händelse av ett krig.

Och att märka är, att allt detta skedde utan att ens större delen av kabinettet underrättades; de enda Grey vidtalade voro premiern, Campbell-Bannerman, Asquith, då finansminister, och Haldane, alltså utom premiern de två jämte Grey som liberala imperialister och Roseberys skyddslingar kände medlemmarna av kabinettet. Ungefär samtidigt började de förhandlingar mellan den belgiska och den engelska generalstaberna, som med rätt eller orätt på tysk sida ansetts innebära förberedelser till kränkning av Belgiens neutralitet. Grey hade sålunda, blir Loreburns slutsats, knappast en månad efter sitt ämbetstillträde, tydligt inlett en politik, som innebar Englands bundenhet vid och därmed beroende av Frankrike och i andra hand Ryssland. Genom 1907 års uppgörelse med Ryssland knötos de nya banden fastare och möjliggjordes ett än starkare närmande mellan västmakterna.

Ett påpekande torde här böra inskjutas. Loreburn anser beträffande dessa anglo-franska förhandlingar, att Frankrike hela tiden var den aktiva, pådrivande parten, han ser i dessamma ett led i ett av Delcassé och Cambon redan sedan Faschoda klart fattat program för anglo-franskt närmande. Kung Edward, vars politik just på denna punkt av många tillmätts så stor betydelse, nämnes knappast. Tvivelaktigt är väl, om icke Delcassés planmässighet på denna punkt överskattas, liksom den engelska politiken framställles som alltför planlös och omedveten.

Nästa steg i det fransk-engelska närmandet var de båda ländernas samarbete under den andra Marockokrisen 1911, med Lloyd Georges hotande tal i Mansion House och en engelsk politik, som, enligt Greys egen utsago, i allt följa samma linjer som sex år tidigare före Algeciras. Enligt av Loreburn återgivna, ehuru, som han påpekar, obestyrkta uppgifter skall Grey nu klart ha hotat Tyskland med att för visst fall ställa sig på Frankrikes sida i ett eventuellt tysk-franskt krig. Parlamentet och större delen av kabinettet står fortfarande utanför det hela, Grey och »the inner Cabinet» med Asquith, nu premier, samt Haldane som främste män, styr enväldigt rikets politik.

Följande år lägges slutstenen i den Grey-Cambonska ententepolitiken genom den bekanta tills efter krigsutbrottet okända skriftväxlingen mellan de båda statsmännen. I ett brev av den 22 november 1912 förklarar sig Grey samtycka till att de båda staterna, i händelse av fara för ett oprovocerat angrepp från tredje maktens sida eller över huvud taget något, som hotade den allmänna freden, omedelbart skulle träda i underhandlingar angående eventuellt samgående, varvid generalstabernas planer i händelse av gemensam aktion skulle tas under övervägande. Visserligen framhålles, att båda

parterna bevara sin fulla handlingsfrihet, icke äro bundna till någonting, men de traditionella diplomatiska fraserna kunna dock ej dölja, att 1904 års »entente cordiale» nu börjat förbytas i 1914 års »alliance durable». Vi behöva knappast påpeka, att parlamentet och ministerrarna i gemen fortfarande kvarbliva i fullständig okunnighet. Till betydelsen av denna skriftväxling, som i sig koncentrerat de av Loreburn kritiserade dragen i Greys ententepolitik, skola vi strax återkomma; dess innebörd belystes klart, då den av Grey framdrogs vid krigsbrottet.

Ungefär samtidigt med att sålunda den fransk-engelska ententen stabiliserades och England som en slags eventuell tredje man slöt sig till tvåmaktsförbundet gjorde den engelska regeringen kraftiga försök att komma till en direkt vänskaplig uppgörelse med Tyskland. Det var tiden för Haldanes besök i Berlin med de långa och fruktlösa förhandlingarna om en lämplig diplomatisk formel för biläggandet av en världshistorisk konflikt. Viktigare var emellertid det praktiska närmande, som under dessa år närmast före krigsutbrottet ägde rum mellan de båda staterna, särskilt genom deras gemensamma strävanden att lokalisera de båda Balkankrigen. Och strax före krigsutbrottet fördes deras flera gånger förut påbörjade förhandlingar i Bagdadbane- och kolonialfrågorna in på ett efter allt att döma avgörande stadium; på sommaren 1914 var förhållandet mellan England och Tyskland bättre än på många år, ett faktum, som förklarar de tyska statsmännens till synes äkta förvåning över Englands handlingssätt. Detta förhållande, jämte Greys hemliga obligationer till Frankrike, bilda utgångspunkten för Loreburns analys av Englands politik vid krigsutbrottet.

*
*
*

Loreburn utgår, såsom förut framhållits, från att England ej var direkt intresserat i Balkanfrågan och att alltså även den i juli 1914 aktualiserade österrikisk-serbiska konflikten blott var av medelbart intresse för England såsom hotande Europas fred. Englands politik måste som mål endast ha fredens bevarande — att detta även var Greys uppfattning, erkännes förbehållslöst. Vilka voro då felen i Englands politik?

De verkliga fredsstörarna 1914 voro, anser Loreburn, centralmakterna i första rummet men i andra även Ryssland, genom sin tidiga allmänna mobilisering. Om Frankrikes vilja att bevara freden fanns intet tvivel. Men Frankrike var bundet vid Ryssland, kunde ej föra någon självständig, medlande politik. Kunde då ej England göra det? Till en viss grad utan tvivel och detta var också ledmotivet i Greys politik under de kritiska julidagarna.

Men denna medlingspolitik måste leda till en skev uppfattning om Englands ställning, ty England var redan så starkt bundet vid tvåmaktsförbundet, att det vid ett krigsutbrott icke kunde bevara sin neutralitet. England var en medlare, som stod färdig att övergå i den ena partens läger, en medlare med försvagad auktoritet. Englands stora möjlighet att bevara freden under förhandenvarande omständigheter låg ej i medling utan i en öppen förklaring, att det i händelse av ett tyskt anfallskrig skulle understödja tvåmaktsförbundet. Därigenom skulle Tyskland, som åtminstone hoppades på Englands neutralitet, kommit att tveka och kriget möjligen undvikits. Det var Englands dubbla, oklara ställning som på en gång medlare och part, som förstörde dess uppriktiga arbete på fredens bevarande.

Men, frågar man sig, var det då ej kränkningen av Belgiens neutralitet, som kom England att ingripa. Loreburn svarar härpå, att det varken var kränkningen av Belgien, ej heller omedelbart det egna intresset, utan de moraliskt förpliktande förhandlingarna med Frankrike, den till allians gränsande ententen med tvåmaktsförbundet, som var den verkliga, avgörande orsaken till Englands intervention.

Hur såg då det engelska kabinettet sin ställning, hur försvarade det sitt handlingssätt inför parlament och folk? Det främsta vittnesbördet är här Greys parlamentstal den 3 augusti. Skriftväxlingen med Cambon betecknades som utgångspunkten vid bedömandet av Englands ställning till krisen. Under det att Grey gång på gång framhöll, att det ej existerade någon förpliktelse för England att ingripa, att det som förut stod utanför alla allianser, framgick det på samma gång klart, att om utrikesledningen också juridiskt var fri, var den likväl moraliskt bunden. Grey hade på egen hand berövat England dess handlingsfrihet och framlade blott ett fullbordat faktum till parlamentets bedömande. Spelade då Grey ett medvetet dubbelspel under hela sin ämbets tid, kulminerande i hans diplomati 1914 och hans tal den 3 augusti? Härpå svarar Loreburn nej. Grey hade »drivit in» i ententepolitiken, »drivit in» i kriget utan att klart göra sig redo för betydelsen av sina egna handlingar, offer för ett självbedrägeri.

Detta Greys självbedrägeri icke blott tvång England in i kriget, det tvång det även till strid oförberett. Ty Greys politik fördes ju utan parlamentets eller ens större delen av kabinettets vetskap; följaktligen rustade man sig ej särskilt naturligen var armén beträffar, såsom en i ett eventuellt kontinentalkrig engagerad stormakt bort göra.

Den stundom förvånande hovsamheten i Loreburns uttalanden kan ej dölja den stora räckvidden i hans anklagelser mot Grey. Om

Loreburns kritik är riktig, kunde domen över Grey blott bli en: att han antingen medvetet fört det engelska parlamentet och regeringen bakom ljuset eller ock ej insett vikten av sina betydelsefullaste diplomatiska handlingar, för att använda ett något starkt uttryck, att han vore ohederlig eller inkompetent. Vi skola därför ett ögonblick dröja vid ett par av de bärande punkterna i Loreburns framställning.

Loreburn utgår från att England blott i andra hand var intresserat av de kontinentala stridsfrågorna, att fiendskapen med Tyskland snarast var en frukt av ententen med Frankrike och att det var med Greys ämbetsstillträde, som denna ententepolitik klart började utformas. Alla dessa påståenden och därmed teorien om Englands »indrivande» i kriget kunna utan tvivel ifrågasättas. Om också de egentliga Balkanproblemen ej så mycket intresserade England, vore dessa dock blott sidor av det större levantinska problemet, inom vilkets ram den anglo-tyska intressekonflikten var starkt utpräglad. Och var ej ententen med Frankrike lika mycket en produkt av som en orsak till fiendskapen med Tyskland? Och slutligen, då Lansdowne 1904 lovade Frankrike understöd i Marockofrågan och 1905 materiell hjälp i händelse av krig, var ej grundstenen till ententen redan då lagd? Var det ej just arvet från Lansdowne i Marockofrågan, som förde den senare liberala regeringen allt närmare Frankrike och var det ej det gemensamma uppträdandet 1905, 1908 och 1911 lika mycket som de olika diplomatiska konversationerna, som förde de båda staterna samman? Någon diskussion av dessa frågor är här ej möjlig; vi konstatera blott, att på uppfattningen av desamma vilar värderingen av styrkan av Loreburns kritik.

En annan sida av Loreburns kritik av Grey synes däremot odiskutabel: hans anklagelser för bristande uppriktighet mot parlament och ministär. Man förbluffas vid läsningen av Loreburns arbete, att denne, en av kabinettets främsta medlemmar, synes ha stått nästan lika fullständigt utanför sin kollegas utrikespolitik som vilken annan engelsk medborgare som helst. Utrikesledningen har tydligen även i den engelska demokratien varit praktiskt taget enväldig, den parlamentariska ansvarigheten en chimär och regeringens och parlamentets medbestämmanderätt inskränkt till att acceptera fullbordade fakta. När därför Loreburn i sitt sista kapitel, benämnt Remedies, fordrar parlamentarisk kontroll i utrikespolitiken, är detta ett krav, vars nödvändighet och vikt ingen starkare än han själv kunnat illustrera. När detta krav kommer från kabinettsparlamentarismens hemland som en dyrköpt erfarenhetssats, måste det i stater av annan parlamentarisk typ framstå i än klarare belysning.

Herbert Tingsen.